

הדרך היומית

מדרשית הדרך היומית

הבית הרוחני שלך

עלון יומי ללומדי הדרך היומית יו"ל ע"י "מדרשית הדרך היומית פ"ת"

מסכת ברכות - דף ט

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עיונים על הדרך

חתי יצאו ממצרים

מבואר בדברי רבי אבא שלכו"ע תחילת הגאולה היא בערב ממה שנאמר "הוציאת ד' אלקיך ממצרים לילה", והיציאה בפועל היתה בבוקר "ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה". ומבואר בברייתא שהגאולה התחילה בערב, "הוציאת ד' אלקיך ממצרים לילה" והרי יצאו ביום "ממחרת הפסח". אלא מלמד שהתחילה הגאולה מבערב.

מבואר ברור בגמ' ש'גאולת מצרים' הזמן המוקדם הראשון היה 'בערב' שאז הסכימו המצרים שבנ"י יצאו ממצרים, אלא שבפועל לא יצאו עד למחרת בבוקר. והזכרנו לעיל בעיונים על הדרך לדף ד שלפי דברי היונים בן עוזיאל, הרי שיצאו להקריב קרבן פסח בהר המוריה, וחזרו באותו לילה למצרים לצורך הגאולה שבבוקר. אבל נתבונן יחדו, ונראה שהיו שיצאו ממצרים לפני זמן הגאולה ובאמת יצאו ממצרים, אך לא זכו להיכנס תחת כנפי השכינה ולהיות בתורת 'עם סגולה' במעמד הר סיני.

בגמ' בסנהדרין דף צא, מבואר שבבקעת דורא החיה יחזקאל הנביא עצמות של שוכני עפר, מיהם היו אותם אנשים שהחיה יחזקאל הנביא, לדעת רב, היו אלו בני אפרים שטעו בחישוב הקץ ליציאת מצרים, ויצאו ממצרים והרגום אנשי גת.

לאחר שבעברנו את ים סוף באותות ובמופתים גדולים, וראינו את העם המצרים טובע במצולות כפי ההגדרות לכל אחד כפי רשעו, אמרו ישראל "שירת הים", בין הפסוקים נזכר "חיל אחד יושבי פלשת", מדוע אחד אותם רעד, מיהם יושבי פלשת.

על דבר זה עונה רש"י עה"ת בקצרה. ובאריכות מעט ברמב"ן ומדרש. רש"י (שמות טו, יד) כתב "יושבי פלשת מפני שרגו את בני אפרים שמיהרו את הקץ ויצאו בחזקה כמפורש בדברי הימים והרגום אנשי גת".

הרמב"ן (שמות יב, מב) דן בסתירת הפסוקים האם חשבון גלות מצרים היה ארבע מאות שנה או ארבע מאות ושלושים שנה. ונוקט באחד מביאוריו, שהגזרה שנאמרה לאברהם אבינו בברית בין הבתרים היתה על ארבע מאות שנה, ותחילת החשבון היה ממעמד ברית בין הבתרים. אך מחמת שנוספו לבנ"י חטאים במצרים, השתהו במצרים עוד שלושים שנה. ודבר זה לא ידעו בני אפרים. שיצאו ממצרים שלושים שנה קודם לביאת משה רבינו. מביא הרמב"ן מרבותינו כי "הם מנו ולא טעו". ביאור הדבר, שבאמת הם חישוב את מנין הארבע מאות שנה, לפי זמן ברית בין הבתרים, וכשהגיע אותה העת יצאו ממצרים. חשבונם במנין ה"ארבע מאות", היה נכון. אולם לא ידעו שנגזרה הגזירה על בני ישראל להישאר במצרים בעבור חטא עצמם.

מעשה בני אפרים מבואר באריכות מעט במדרש רבה (שמות פרשה כ פסוק יא) "ולא נחם אלקים דרך ארץ פלשתים" (שמות יז, יז). שאל המדרש מדוע לא דרך ארץ פלשתים משם הכניסה לארץ ישראל תהיה מהירה וקלה יותר, אלא שטעו שבטו של אפרים ויצאו ממצרים עד שלא שלם הקץ. ונהרגו מהם ל' רבוא. ולכן הקב"ה סובב את עם ישראל כדי שלא יראו את בני אפרים המתים ויפחדו.

המדרש מאריך לבאר במשל, למלך שנשא אשה וביקש לילך למדינתו הושיבה באפ"ק ואלא הפסיק ליכנס למדינה עד שמתה אשתו, קברה על פתח המדינה ואח"כ נישא אחרת, אמר המלך הריני מסתבה שלא תראה קברה של אחרתה ותחזור לה, מה עשה סיבבה מאחורי המדינה.

כך אמר הקב"ה, יהיו מסבבים את הדרך כדי שלא יראו עצמות אחיהם מושלכין בדרך ויחזרו למצרים, מה עשה הקב"ה עד דמם של בני אפרים וטבל בו כליו כביכול שנאמר (ישעיה סב) מדוע אדום ללבושך אמר הקב"ה איני מתנחם עד שאנקום ויקמתן של בני אפרים שנאמר ולא נחם אלקים.

בתרגום יונתן בן עוזיאל, בתחילת פרשת בשלה, (שמות יז, יז) הביא שנהרגו מאתיים אלף. וביאר ע"פ הגמ' הנזכרת בסנהדרין, שהעצמות בסנהדרין יחזקאל הנביא בבקעת דורא "בחזון העצמות היבשות" היו עצמות בני אפרים. וכך כתב רש"י (יחזקאל לו, א), שאלו עצמות בני אפרים שהקדימו לצאת ממצרים.

בשפתי כהן (ענה"ת שמות יז, יז) הקשה איך יצאו בני אפרים הרי אין עבד יוצא ממצרים. והוכיח שהיות והיו מזרע יוסף היינו מזרע המלוכה לא היו בשעבוד. מבואר כי בילקוט שמעוני, דברי הימים ז, רמז תתרעז. אולם שם נכתב שלא הפלשתים הרגו את בני אפרים אלא המצרים.

עפ"ז נבין מה התייחדו הפלשתים שנאמר עליהם בשירה "חיל אחד יושבי פלשת", לאחר שהם הרגו את בני אפרים, ולפתע נוכחו לדעת שהנה עם ישראל כולו יוצא ממצרים, ויש מנהיג לעולם ששומר על עמו, ידעו שיוסבב הדבר שיבואו ליום הפסח.

נמצא שבעלי דין הראשון לאומה הישראלית, בעת שהיו מחוייבים בקרבן פסח - מצרים, ועמדו רגע קט לפני הגאולה ממצרים, היו כאלה שהקדימו את הקץ ונספו, אלא שכמבואר רוב המדרשים סברו שאותם בני אפרים נהרגו ע"י הפלשתים. מנגד בילקוט שמעוני מבואר שהמצרים עצמם הרגום, ואז לא יקשה איך יצאו ממצרים, שהרי לא יצאו נהרגו ע"י המצרים.

נושא היום: ק"ש של ערבית ושל שחרית. גאולת מצרים. סמיכת גאולה לתפילה.

פסק רבי אחא ברבי חנינא בשם ריב"ל, שאם קרא ק"ש של ערבית לאחר עלות השחר יצא ידי חובה כדברי ר"ש שאמר בשם ר"ע. **ואמר רבי יוצא** אבל לא יאמר ברכת 'השיבנו'. **אמר רב יצחק בר יוסף** הפסוק הנוכח לא נאמר במפורש אלא באו לריב"ל ב' ת"ח שהשתכרו בחתונה ואמרו להם כדאי ר"ש לספוק עליו בשעת הדחק.

מבואר במשנה שבניו של ר"ג באו לשואלו מה דינם כלפי ק"ש שהרי כבר עבר שעת חצות, ושאלו **בגמ'** האם עתה לראשונה שמעו מה סבר אביהם. אלא דנו לפניו האם רבנן חולקים על שיטתך וא"כ הלכה כרביים, או כל מה שאמרו עד חצות רק להרחיק את האדם מהעבירה. **עוד מביא הגמ'**, שר"ג אמר לבניו איך רבנן לשיטתם סברו שמעוקר הדין זמן הלילה הוא עד עלות השחר וזה שאמר "ולא זו בלבד וכו'".

בדוגמאות שהביא ר"ג מבואר 'הקטר חלבים ואיברים' והנאכלים ליום אחד. **ולא נזכר 'קרבן פסח' מאידך למדנו בברייתא** שזמן ק"ש של ערבית והלל של ליל פסח ואכילת פסח מצותן עד שיעלה עמוד השחר. **ביאר רב יוסף** שבדבר זה נחלקו ר"ע ורוב"ע, **לרוב"ע** לומדים ממה שנאמר לבני אכילה 'בלילה הזה', ונאמר לבני מכת בכורות 'בלילה הזה', **למדנו** שזמן אכילה עד חצות. **ולדעת ר"ע** נאמר 'תיפון' וזה השעה שעמדו לצאת בעלות השחר. **ומה שמכר** 'בלילה הזה' כדי שלא ללמד מקודשים שנהאכלים גם ביום. המילה 'הזה' נדרשת כאמור לגד"ש, **לר"ע** בא למעט שלא ללמד מקודשים קלים שנהאכלים לב' ימים ולילה שביניהם, א"כ קרבן פסח יהיה נאכל לב' לילות, **קמ"ל** 'הלילה הזה'. **ורוב"ע** דרשה זו ללמד מאיסור נותר. **ור"ע** סבר שהיה מקום לומר שיותר מתחיל רק בבוקר השני. **ורוב"ע** שכל 'בוקר' הכוונה לבוקר ראשון.

ובדבר זה נחלקו רבי יהושע ור"א, "שם תזבח את הפסח **בערב כבוא השמש מועד צאתך שמצרים**", בפסוק מבואר ג' זמנים, **לר"א** יתבאר כך, **א** 'בערב' (שהשמש מתחילה לזוז למערב) זמן שחיתה. **ב** 'כבוא השמש' זמן אכילה. **ג** 'מועד צאתך ממצרים' זמן השריפה. ונמצא שאכילה עד חצות. **לדעת רבי יהושע, א** 'בערב' זמן שחיתה. **ב** 'כבוא השמש' זמן אכילה, עד הזמן **ג** 'מועד צאתך ממצרים' כלומר עלות השחר.

אמר רבי אבא, לכו"ע תחילת הגאולה היא בערב "הוציאת ד' אלקיך ממצרים לילה", והיציאה בפועל היתה בבוקר "ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה". **ונחלקו** על מי נאמר ה'חיוניו', **לרוב"ע** חיוניו המצרים שמיהרו לשלח. **ולר"ע** החיוניו של עם ישראל שנחפזו לצאת. **וכך מבואר בברייתא**, שהגאולה התחילה בערב, "הוציאת ד' אלקיך ממצרים לילה" והרי יצאו ביום "ממחרת הפסח". אלא מלמד שהתחילה הגאולה מבערב.

דבר נא באזני רבינו ביאור **בבית מדרשו של רבי ינאי**, לשון נאי' משמש בתורת 'בקשה', **אמר הקב"ה למשה רבינו** שביקש מבני' שיעבדו אותם. **שלא יאמר אברהם אבינו** 'ועבדום וענו אותם' התקיים, ו'אחרי כן יצאו ברכוש גדול' לא התקיים. **אמר בני' למשה רבינו**, הלאו ינצא בעצמו. **והביא ע"כ משל** לאסיר שהבטיחו לצאת למחרת ונותנים לו מנוח, אמר שמעודף לצאת עתה בלא כלום.

וישאלום 'ביאר רבי אמי' השאלה היתה בעל כורחם, **יש שביארו** בעל כורחם של מצרים שנאמר 'ונות בית (ישראל) תחלק שלל (של המצרים)'. **וי"א** שבנ"י לא רצו לקחת מחמת משא וטירחה והמצרים כפו אותם שיקחו.

וינצלו את מצרים, **ביאר רבי אמי**, ורקונו את מצרים כמצודה ריקה מדגן. **ור"ל** ורקונו כמצולה שבעומק הים שאין בה דמים.

אחיה אשר אחיה אמר הקב"ה למשה רבינו אמור לבנ"י כשם שהייתי איתכם שיעבדו מצרים אחיה בכל השיעבודים העתידים. **אמר משה** להקב"ה דיה לצרה בשעתה מדו להזכיר להם צרות עתידיות. **אמר לו הקב"ה** א"כ תאמר להם אחיה שלחני אליכם.

אלוהי הנביא במעשה נביאי הבעל, התפלל **עניו ד' עניו**, **ביאר רבי אבהו**, שביקש **א** שתרד אש מן השמים ותאכל את כל מה שעל המזבח. **ב** תסיח דעתם שלא יאמרו שנאכלו הקרבנות מחמת כספים, שח"ל, ונס אמיתו בהקב"ה **שנאמר** 'ואתה הסבות את לבם אחורנית'.

משנה תעלה זמן ק"ש של שחרית, **לרבנן** שיכיר בין תחלת לבבן בצמר שנצבע בתכלת ויש מקומות שלא נתפס הצבע [1]. **לר"א** שיבדיל בין תכלת לכתני. **סוף הזמן**, **לר"א** עד הגן החמה. **לרבי יהושע**, עד שלש שעות כמנהג המלכים בזמן הקימה. **הקורא ממאן ואילך** הרי הוא כקורא בתורה.

עוד שניות בתחילת זמן ק"ש של שחרית, לר"מ, שיבחין בין זבא לכלב. **לר"ע**, שיבדיל בין חמור לתרד. **לאחריו [2]** שזיהה את חברו במרחק של ד' אמות [3]. **ואמר ר"ה** הלכה כאחרים. **לאבוי** זמן תפילין כאחרים. **אבל** לק"ש, כותיקין **כדברי רי"ח** שאמר ותיקין היו ממרים ק"ש [4] עם הגן החמה. **וקו מבואר בברייתא** ששומרים עם הנתי"ח כדי לספוק גאולה לתפילה מתחיל להתפלל מיד בץ שהוא יום. המפורק, **אמר רבי יוצא** 'ירואך עם שמש ולפני ירח דור דורים'.

העדר רבי יוסף בן אלקיים בשם 'קהלא קדישא דביישלום' הסומך גאולה לתפילה אינו נזק כל היום כולו. **רבי יוצא** הוזהק במה שהיה צריך להביא למלך הדסים, ואמר שזה קרה לו למרות שמסך גאולה לתפילה, **ואמרו לו בני הישיבה**, יצא לך מזה רווח ומעלה שראית פני המלך בלא שלשם, ויש מעלה לראות את המלך, **כדברי רי"ח** שאמר לעולם ישתדל אדם לרוץ לקריאת מלכי ישראל, ואף למלכי אומות עולם, שבכך יבדיל ויראה את הכבוד העתידי למלכי ישראל.

אמר רבי אלעא לעולא בשאלם אהוי רב ברוגא שאדם גדול והוא ושמה במצוות, ושסמך גאולה לתפילה לא הפסיק לחי"ך [5].

רי"ח אמר לומר לפני התפילה "ד' שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך", ואמנם יש בה הפסק בין גאולה לתפילה. **א** רי"ח אמר רק לבני תפילה 'מונחה'. **ב** כיון שתיקנו ז"ל הרי זה חלק מהתפילה ולא הפסק. **כדברי שאמר** שמוארים בערבית 'השיבנו' ואין לה הפסק אלא גאולה ארוכה.

אמר רי"ח שיאמר בסוף התפילה "היו לי רצון אמרי פי" ואמנם משמע שאפשר לומר איך לפני התפילה, **אבל תיקנו לבסוף** כדוד המלך שאמר פסוק זה לאחר יח' פרקים. ופרק א' ופרק ב' נקראים פרק אחד. **וכן אמר רבי שמעון פו**, לאחר ק' פרקים אמר דור המדבר 'הללויה', ואמנם זה פרק קד', אלא שא' ב' ו' נמנים כאחד. **וכן אמר רבי שמאל בר נחמיה** בשם רי"ח כל פרק שהיה חביב לדוד פתח ב'אשרי' וסיים ב'אשרי', הרי שפרק א' וב' הם אחד שנפתח ב'אשרי' ומסיים פרק ב' ב'אשרי' לו חס"י.

הארות

- [1] ביארונו לפי רש"י ד"ה בן. אמנם בתוס' ביאר שבידיל בחוליות שבציצית עצמה.
- [2] מיהם 'אחרים' שנזכרו כאן הרי "ד"מ נמצא להדיא, ונקטו תוס' (סוף ד"ה אחרים) שהיו אחרים נוספים.
- [3] הביאו תוד"ה אחרים, מהירושלמי שמדובר בחבר שרגיל עמו קצת.
- [4] זמן ק"ש מתחיל מעלות השחר, אולם יש מעלה לספוק להנ"ח, ויעי' עוד בתוד"ה לק"ש.
- [5] ביארו תוד"ה כל, שהפסיקה המיוחדת היא לגמורה עד הנתי"ח. שא"כ הרי כל הלכה סומך גאולה לתפילה.